

УДК 65.01; DOI: 10.31388/2519-884X-2018-38-70-79

Радько В.І. к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ «ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ»

Анотація. В статті розкриваються теоретико-методичні підходи до трактування категорії «економічна стійкість». Узагальнюючи вищезазначені підходи до розуміння поняття «економічна стійкість», можна виділити найбільш характерні її особливості: стійкість ототожнюється з безпечним фінансовим станом підприємства або з перевищенням доходів над його витратами. Вважаємо, що це характеризує одну із сторін стійкості підприємства – фінансову – у певний момент часу; стійкість часто асоціюють з надійністю – наявність у підприємства властивості до збереження здатності виконувати певні функції в необхідному обсязі у визначених умовах.

Ключові слова: економічна стійкість, розвиток, підприємство, сталість, суспільство

JEL code classification: O16

Radko V.I., PhD, Ass. Prof.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE TRACKING OF CATEGORY "ECONOMIC STABILITY"

Abstract. The article reveals theoretical and methodical approaches to the interpretation of the category "economic stability". The purpose of the study is to develop theoretical, methodological and logical provisions for the interpretation of the concept of "economic stability". Summarizing the above-mentioned approaches to understanding the concept of "economic stability", one can distinguish its most characteristic features: stability is identified with the safe financial state of the enterprise or with excess of income over its cost. We believe that this characterizes one of the sides of the firm's sustainability - financial - at a certain point in time; stability of a part-one associated with reliability - the presence of an enterprise property to maintain the ability to perform certain functions in certain conditions in the required volume. Reliability characterizes the structural strength of the enterprise - keeps its construction under the influence of factors; stability is considered as stability, the main idea of such a vision is connected with ensuring the possibility of realizing the plan in the long run. Preserving the existing state is a prerequisite for achieving the desired result, which requires management of the enterprise prediction of factors in order to timely affect the destructive manifestation of them. Stability is seen as an opportunity for an enterprise to maintain its identity in the underlying environmental conditions. In this sense, sustainability is an important characteristic of the enterprise; Resilience is often represented as a balance, the ability of enterprises to maintain a balance between diverse forces, for example, between the market and the state, between statics and dynamics, etc.

Key words: economic stability, development, enterprise, constancy, society.

Постановка проблеми. Економічна нестійкість, характерна для розвитку вітчизняної економіки на сучасному етапі, висуває перед наукою актуальні завдання щодо забезпечення сталого розвитку економічних систем різних рівнів управління (країни, регіонів, галузей та окремих підприємств). Для

Для забезпечення сталого та збалансованого розвитку країни важливим завданням нині є визначення й активізація дії факторів

економічного зростання. Сталість і збалансованість економічного розвитку означає, що економіка спроможна своєчасно подолати диспропорції, які сформувались у господарській системі. При цьому підвищується ефективність виробництва, досягається гармонізація інтересів суб'єктів ринку, що сприяє вирішенню соціальних проблем, серед яких слід виділити узгодженість розвитку сільськогосподарського виробництва та вимог за-

конів розвитку біосфери, що дає змогу уникнути екологічної катастрофи. Науково-технічний прогрес формує передумови для зміни вимог ринку, що зумовлює пошук механізмів, які дають можливість вирішити нові виробничі завдання, задовольняти нові запити споживачів. Як результат, суспільство починає рухатися до нового рівня збалансованості економічних процесів відповідно до сучасних вимог інноваційного прогресу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні та методологічні основи економічної стійкості складних систем набули висвітлення у фундаментальних працях зарубіжних науковців: Л. Вальраса, Я. Корнаї, А. Маршалла, В. Парето, А. Сміта та інших. Системні і відтворювальні підходи до вирішення проблем забезпечення економічної стійкості були розвинені у наукових працях М. Кейнса, Ф. Кене, М. Кондратьєва, В. Леонтьєва, М. Портера, А. Тоффлера, Й. Шумпетера та інших.

Вагомий внесок у розробку проблеми забезпечення економічної стійкості господарських систем із позицій системного підходу зробили вітчизняні вчені: В.Г. Андрійчук, В.М. Геєць, О.І. Гуроров, О. Варченко, А.С. Даниленко, П.М. Макаренко, О.В. Олійник, Б.Й. Пасхавер, О.М. Шпичак, О.В. Шубравська та ін. Незважаючи на великий інтерес, накопичені теоретичні розробки з даного питання і набутий досвід діяльності суб'єкта господарювання, все ж предмет дослідження залишається недостатньо опрацьованим внаслідок стрімкого розвитку об'єкта вивчення та мінливості ринкових умов господарювання.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень щодо трактування поняття «економічна стійкість».

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній теорії існує ряд концептуальних підходів до поведінки підприємницьких структур, які певною мірою відображають погляди науковців стосовно проблеми стійкого розвитку. У зв'язку з цим необхідно розглянути теоретичні розробки класичної, неокласичної, інституціональної, еволюційної, поведінкової (біхевіористської) теорій. З позиції класичного розуміння фірми її діяльність зводилася до залучення ре-

сурсів з метою максимізації різниці між виручкою та витратами [1]. За К. Марксом, зростання конкуренції, орієнтація на максимальний прибуток неминуче призводили до надмірної централізації капіталістичних підприємств, нарощення масштабів діяльності (монополізації) і посилення експлуатації працівників, що зумовило наявність суперечностей між факторами і призводило до економічних криз [2]. У межах класичної теорії характеристики стійкого розвитку підприємства стосувалися переважно його внутрішніх факторів.

У неокласичній теорії (Маршалл А., Робінсон Дж., Чемберлін Е. та ін.) підприємницька фірма розглядається як гомогенна та структурно єдина, внаслідок цього виробництво є незмінним, організаційна структура – цілісною, тому внутрішнє середовище не мало великого значення і не розглядалося як фактор стійкого розвитку [3]. Поведінка підприємця є раціональною, спрямована на максимізацію прибутку, а зовнішнє середовище в цілому передбачуване. Характеристики стійкого розвитку зумовлені необхідністю реакції фірми на коливання цін. Саме тому, в межах неокласичної теорії, характеристики стійкого розвитку підприємства стосувалися переважно факторів зовнішнього середовища. Від неокласичного підходу відрізнялася позиція Й. Шумпетера, який одночасно враховував дію зовнішніх і внутрішніх факторів фірми і вважав, що успіх стійкого розвитку переважно пов'язаний з динамічним зовнішнім середовищем, використовуючи потенціал якого підприємець-новатор поєднує фактори для виробництва нової продукції або для виходу на новий ринок. Підприємець, який працює в умовах невизначеного середовища, орієнтується на високий ризик, створює такі комбінації факторів (інновації), які порушують рівновагу на ринках, дозволяють йому одержувати підвищену ренту та випереджувати своїх конкурентів.

Інституціоналізм (Веблен Т. та ін.) розглядає підприємство з позиції набутих правил поведінки, зумовлених загальною ситуацією в економіці [4]. Економіка не є рівноважною системою, і результат діяльності підприємства зумовлений не оптимізованими та раціональними розрахунками підприємців, а інститутами. Неінституціоналісти (Коуз Р.,

Уільямсон О., Норт Д.) у якості факторів враховували інституційне середовище, інституціональні угоди, трансакційні витрати, права власності [5]. Фірма у даному випадку представлена не як виробнича функція, а у вигляді сукупності контрактних зобов'язань, тому характеристики стійкого розвитку підприємства у межах цього підходу концентруються переважно на факторах зовнішнього середовища.

В еволюційній теорії (Нельсон Р., Уінтер С.) стан фірми вважається наслідком її позиціонування у певній сукупності та в мінливому середовищі [6]. Стійкість фірми пов'язана зі стереотипами її поведінки та правилами – рутинами, які виступають результатом навчання та накопичення неявних знань, які створюються переважно для того, щоби випередити конкурентів. Рутини не завжди змінюються у разі зміни зовнішнього середовища, а еволюціонують згідно з прийнятими правилами відповіді на причини внутрішніх або зовнішніх впливів. Стійкий розвиток підприємства не має єдиного критерію забезпечення оптимального рішення.

Поведінкові теорії фірми (Саймон Г., Марч Дж., Ньюелл А. та ін.) ґрунтуються на вивченні мотивів поведінки менеджерів та інших категорій персоналу, а також на припущенні, що нестача інформації змушує фірми не максимізувати прибуток, а орієнтуватися на досягненні більш реальних результатів [7].

Стійкість розвитку фірми спрямована на вирішення проблеми взаємодії власників і найманих працівників. Можливість останніх володіти більш повною інформацією сприяє використанню її для своєї вигоди та проти інтересів власників. Основним завданням управління стійким розвитком є забезпечення єдиного спрямування інтересів та дій власників і менеджерів на довгострокову перспективу. У подальших працях з менеджменту, стратегічного управління, конкурентоспроможності, маркетингу одержали підтвердження ідеї про необхідність підтримки стійкого розвитку підприємницьких структур на основі оптимальної поведінки фірм, організацій, розвитку ключових факторів. Так, М. Портер довів, що фірми успішно функціонують, володіючи п'ятьма силами середини галузі [8], а Ф. Котлер розкрив концепцію

конкурентних переваг стійкого розвитку, що передбачає забезпечення споживачів значними цінностями, що, в свою чергу, сприяє збільшенню частки підприємства на ринку, підвищенню його вартості та зростанню рівня рентабельності [9]. Необхідно зазначити, що різноманітність теоретичних підходів не вирішила повною мірою проблему стійкого розвитку підприємницьких структур. Дискусії, що тривають, відображають неузгодженість позицій економістів щодо сутності стійкості функціонування підприємств.

Розглянемо підходи до поняття стійкого розвитку підприємницької структури, які здебільшого відображають галузевий, вузькоспеціалізований аспект або причинно-наслідковий зв'язок його складових. Поширеним є підхід до розуміння розвитку як якісної зміни в будь-якій економічній системі: «процес сукупних змін у соціально-економічній системі підприємства, спрямований на його перехід до нового якісно-кількісного стану у часі під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, причому за напрямом він може бути як позитивним, так і негативним» [10]; «якісні перетворення в діяльності за рахунок змін кількісних і структурних характеристик техніко-технологічних, організаційно-комунікаційних, фінансово-економічних ресурсів на основі ефективного використання інтелектуально-кадрових ресурсів та інформаційних технологій» [11]; «сукупність спрямованих, інтенсивних та якісних змін економічної природи, що відбуваються на підприємстві внаслідок суперечності у внутрішньому середовищі та впливів факторів зовнішнього середовища» [12]. Вважаємо зазначені підходи до розуміння цієї категорії вузькими, оскільки поза увагою залишаються прояв деструктивних явищ та зміна вектора розвитку, що вимагає прийняття відповідних рішень щодо повернення економічної системи до попереднього (бажаного) стану.

Отже, за таким підходом нова якість забезпечує більш сприятливі умови існування системи порівняно з попереднім станом. Якщо при зміні виникла нова властивість системи, спроможної виконати функції більш якісно та кількісно ширше, то можна зробити висновок про те, що це характеризує

рух від нижчих форм до вищих. Звідси важливою ознакою стійкого розвитку є виникнення нового – вищого рівня організації.

Значна група науковців під розвитком розуміють «унікальний процес трансформації відкритої системи в просторі та часі, який характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування шляхом формування нової дисипативної структури і переведенням його в новий атрактор (одна з альтернативних траєкторій розвитку підприємства) функціонування» [13]; «безупинний процес, що відбувається за штучно встановленою або природною програмою як зміна станів підприємства, кожен з яких є якісно іншим за попередній, через що ... виникають, розкриваються та можуть бути реалізовані нові можливості, нові властивості, якості та характерні риси, ... що зміцнює його позиціонування в зовнішньому середовищі і підвищує здатність протидіяти його негативним впливам» [14]. Можна погодитися, що розвиток – це процес, однак він може мати цілеспрямований характер, внаслідок чого є можливість уникнути ризикових ситуацій або мінімізувати негативний вплив їх на стан системи.

Ураховуючи трансформаційні процеси, які відбуваються у зміні організаційних форм сільськогосподарських підприємств, що традиційно не можна вважати розвитком як перехід від нижчих форм до вищих, ці процеси можна розглядати як регресивну лінію розвитку. Адже прогресивний розвиток характеризується проявом нових властивостей та функцій, тому підсумком розвитку повинно бути утворення більшої кількості якісних характеристик системи. Отже, розвиток є специфічною формою єдності зміни та збереження системи, яка набуває тенденції до ускладнення або спрощення форм.

Крім того, розвиток є єдністю прогресивних та регресивних елементів. Базуючись на цьому, розвиток підприємницької структури можливий за рахунок якісно нових перетворень: формування інноваційного потенціалу, його стратегічних напрямів та окремих адаптацій – процесів оптимізації і раціоналізації. Саме на цьому наголошують науковці, позиції яких ґрунтуються на цілеспрямованому впливі на розвиток: «довгострокова програма вдосконалення можливостей вирішувати

різні проблеми і здібностей до відновлення, особливо шляхом підвищення ефективності управління культурою організації» [15]; «динамічна система взаємодіючих підсистем, передумов, факторів і принципів, які формують вектор кількісних і якісних змін функціонування підприємства, спрямованих на досягнення пріоритетів» [16].

У процесі розвитку економічної системи, у тому числі і підприємства, відбувається взаємодія протилежних сторін, напрямів і закономірностей, що призводить до руйнації та виникнення нових суперечностей. У результаті відбувається процес саморозвитку підприємства. Підприємство виступає точкою перетину численних зв'язків як суб'єктів – контрагенти, власники, співробітники, державні органи, що взаємодіють на основі дивідендних виплат, одержання прибутку, виплати заробітної плати, податкових платежів, договірних відносин. Суперечливість цих зв'язків зумовлена тим, що сторони орієнтуються на досягнення певних економічних цілей та поєднання максимальних вимог із мінімальними зобов'язаннями.

У процесі господарської діяльності нейтралізуються одні суперечності, але водночас виникають нові. Накопичення їх може призвести до негативних наслідків, навіть до припинення господарської діяльності, тому система управління підприємством повинна використовувати певні врівноважуючі важелі. Слід зазначити, що численні суперечності не можуть одночасно перебувати у рівноважному стані, вони постійно змінюють свій склад та якість. Суперечності зароджуються, набирають сили, досягають рівноваги, розв'язуються, відтворюються у новій якості. Забезпечення рівноважного стану є важливою умовою збереження системи. Стійка рівновага характеризується тим, що суперечності взаємно урівноважуються та нейтралізують вплив дії, при цьому в разі помірних зовнішніх впливів рівновага відновлюється. На відміну від цього для нестійкої рівноваги незначних зовнішніх впливів буде достатньо для розбалансування системи та порушення рівноваги. Отже, процес стійкого розвитку пов'язаний з досягненням стану рівноваги багатьма суперечностями, які виникають у діяльності підприємства. Особливістю рівноваги економічних об'єктів є динамічний характер, зумовлений зміною основних па-

раметрів системи під зовнішніми та внутрішніми впливами. При цьому стан рівноваги постійно змінюється, постійно відбувається руйнація одних станів і виникнення інших. Саме руйнація рівноваги означає процес розвитку, оскільки формуються можливості й умови для встановлення нового стану рівноваги на вищому рівні. Отже, можна зробити висновок про те, що терміни «стійкість» та «розвиток» не суперечать один одному.

Серед численних економічних об'єктів найбільший інтерес становить вивчення стійкого розвитку сільськогосподарського підприємства як основної структурної ланки аграрної економіки. На цьому рівні необхідно розглядати, насамперед, можливості досягнення та підтримки стійкого розвитку галузі й економіки країни в цілому. Аналіз наукових джерел, що висвітлюють питання стійкості, дає підстави зробити висновок про широкий спектр трактування поняття «стійкість» щодо сільськогосподарського підприємства. Тому вивчення проблем стійкого розвитку підприємства варто розпочати з уточнення цього терміна в економічному аспекті.

Одним із підходів до визначення стійкості, як особливого стану господарської системи, який гарантує її цілеспрямований рух у поточному часі та прогнозованому майбутньому, можна визначити: «такий рівноважний стан підприємства, при якому економічні й управлінські рішення здатні регулювати основні чинники стійкого положення підприємства: управління, виробництва, фінансів, персоналу і стратегії в заданих межах ризику» [17]; «стан рівноваги або здатність повертатися в цей стан відкритої соціально-економічної системи (підприємство), після того, як мало місце виведення з цього стану зовнішніми й внутрішніми збурюючими впливами за рахунок ефективного використання усіх видів ресурсів з подальшою спроможністю забезпечувати оптимальний процес їх поповнення» [18]; «потенційні можливості підприємства повернутися у стан рівноваги, в якому підприємство має позитивну динаміку функціонування, або не виходить за межі встановлених границь» [19]; «здатність підприємства реагувати через механізми протистояння чи адаптації на зміни зовнішнього та внутрішнього середовищ з метою не лише збереження та формування фа-

кторів, які забезпечують його самозбереження та ефективне функціонування на поточний момент часу, а й сприяють його подальшому розвитку» [20]. Підтримуємо такий підхід до тлумачення економічної стійкості, хоча розглянуті визначення не дають змоги чітко окреслити інструменти цілеспрямованого впливу, крім того, стійкість розглядається стосовно стабільної макроекономіки, тому не можна зробити висновок про оцінку діяльності системи при зміні чинників зовнішнього середовища.

На думку науковців, які розглядають економічну стійкість через досягнення фінансової стійкості, головною метою управління підприємством є забезпечення його виживання. Тобто забезпечення фінансової стійкості, збереження спроможності підприємства виконувати свої зобов'язання перед персоналом, кредиторами, власниками: «такий стан підприємства, коли обсяг його майна (активів) достатній для погашення зобов'язань, тобто підприємство є платоспроможним; стан і структура активів організації, їх забезпеченість джерелами» [21]; «розвиток за рахунок результатів успішної фінансово-господарської діяльності» [22]; «досягається за умови стабільного перевищення доходів над витратами, вільного маневрування грошовими коштами та стійкого економічного зростання і визначається раціональною забезпеченістю потреб підприємства фінансовими ресурсами для ефектвної діяльності в ринкових умовах» [23]; «економічна стійкість підприємства - його фінансовий стан, господарська діяльність якого забезпечує в нормальних умовах виконання всіх його зобов'язань перед працівниками, іншими організаціями, державою, завдяки достатнім доходам і відповідності доходів та витрат» [24]. Так, критерій – можливість організації виконувати свої зобов'язання, є діагностичним показником, який відображає процеси, що в ній відбуваються. Тим не менше, основний акцент у даному підході зроблено на фінансовий бік питання, однак практичний досвід доводить, що фінансові аспекти виявляються через неефективність функціонування окремих підрозділів підприємства. Вважаємо, що цей підхід розглядає наслідок в якості причини, а фінансова стійкість є одним із чинників досягнення економічної збалансованості підприємства. З іншого боку, доходність підприємства – основна умова іс-

нування підприємства, однак на певних етапах життєвого циклу, наприклад, створення або спаду, цей критерій не дає змоги об'єктивно оцінити фінансову стійкість, оскільки у підприємства висока залежність від позикових коштів, що зумовлює порушення фінансової рівноваги.

Доцільно виділити групу науковців, які розглядають економічну стійкість підприємства через складові ресурсного потенціалу, зокрема: «стан його матеріальних, економічних і трудових ресурсів, їх розподіл і використання, які забезпечують розвиток підприємства на основі зростання прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризиків» [25]; «такий стан підприємства, при якому зберігається здатність ефективного функціонування і стабільного прогресивного розвитку при негативних впливах зовнішнього середовища» [25]; «рівноважний збалансований стан економічних ресурсів, який забезпечує стабільну прибутковість і нормальні умови для розширеного відтворення в тривалій перспективі з врахуванням найважливіших зовнішніх і внутрішніх чинників» [26]. До переваг дефініцій цієї групи слід віднести доступність інтерпретації складного феномену стійкості, однак недостатньо висвітлено інструментарій, який формує спроможність системи зберегти збалансований стан при впливі різних біфукційних факторів. Разом із тим цю групу визначень не можна співвіднести з філософськими законами: переходу кількісних відносин в якісні, єдності та боротьби протилежностей. Тобто, складно оцінити стан системи, яка, змінюючи кількісні параметри, переходить на новий якісний рівень.

Збереження або приріст матеріальних та фінансових цінностей – це лише результат, а й наслідок клієнтоорієнтованої поведінки підприємства на ринку. В умовах постіндустріальної економіки підприємство не може розглядатися винятково з позиції майнового комплексу, а стійкий його розвиток неможливо оцінювати винятково з позиції цього комплексу, оскільки підприємство перебуває у складних відносинах зі своїми стейкхолдерами, менеджментом, найманим персоналом, партнерами, інвесторами, державою і т.д., що потребує використання способів комунікації, які формують лояльність, партнерство, репутація, до-

віра та ін. Стійкий розвиток підприємницької структури залежить також від численних факторів, які визначають внутрішній стан і позиції на ринку: об'єкти управління (активи, продукція, процеси і т.д.); споживачі; персонал та ін.

Більшість науковців розглядають забезпечення економічної стійкості підприємства через його орієнтацію на стратегічні цілі, які враховують внутрішні та зовнішні умови функціонування. Це дає можливість розуміти стійкий розвиток як процес, орієнтований на досягнення комерційного успіху в довгостроковій перспективі. Отже, стійкий розвиток характеризується не одномоментною відповідністю заданому набору параметрів поточного стану підприємства, а є неперервним процесом, що має на меті досягнення довгострокових цілей. До найбільш поширених варто віднести такі: «здатність підприємства поглинати зовнішні й внутрішні дестабілізуючі фактори через ефективне застосування своїх ресурсів за рахунок використання і вдосконалення економічного потенціалу» [27]; «здатність економічної системи не відхилятися від свого стану (статистичного або динамічного) при різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливах за рахунок ефективного формування і використання фінансових, виробничих і організаційних механізмів» [28]. Вважаємо, що зв'язок стійкого розвитку підприємства з розробкою та досягненням стратегічних цілей є виправданим, даний підхід дозволяє подолати одномоментний характер оцінки стійкості.

Очевидно, що окрім стійкості для підприємницької системи не менш важливим є збереження вектора розвитку, який сприятиме досягненню визначених цілей в умовах мінливого зовнішнього середовища. Якщо зовнішнє середовище змінюється, то відповідно повинні змінюватися цілі підприємства. Стійкість може бути статичною певний період часу без шкоди для господарюючого суб'єкта, проте на довгострокову перспективу в умовах мінливого середовища її параметри також мають змінюватися відповідно до умов.

Сучасні умови господарювання характеризуються високою мінливістю внаслідок дії великої кількості дестабілізуючих економічних факторів, що ускладнює досягнення бажаних економічних показників та цілей і, як наслідок, – пошук можливостей виживання.

З метою збереження стійкості та розвитку підприємства в нестабільних умовах необхідно враховувати вплив основних факторів на стратегічну позицію підприємства на ринку. Саме з такої позиції розглядають економічну стійкість підприємства багато авторів: «здатність підприємства поглинати зовнішні й внутрішні дестабілізуючі фактори через ефективне застосування своїх ресурсів за рахунок використання і вдосконалення економічного потенціалу» [29]; «зовнішній прояв внутрішньої структури підприємства... більш стійким є такий його стан, який при рівних зовнішніх впливах і внутрішніх зрушеннях, схильний до менших змін та відхилень» [30].

Швейцарський науковець Х. Фрізевінкель стверджує, що стійкість підприємства забезпечується переважно такими факторами: великими обсягами виробництва, його диверсифікацією та наявністю розгалуженої великими обсягами виробництва, його диверсифікацією та наявністю широкої міжнародної мережі філіалів [31]. За результатами проведеного дослідження П. Уайта, ідентифіковано ключові фактори одержання комерційного успіху підприємством на ринку, серед яких виділено більші вкладення капіталу у виробництво, маркетинг, науково-технічні дослідження та рекламу [32]. Відповідно до вищезазначеної позиції критеріями стійкого розвитку підприємства є: позитивний темп приросту прибутку; етап його життєвого циклу відповідає зростанню; наявний абсолютний приріст інноваційної активності.

У загальному вигляді ці визначення є ширшими від попередніх, оскільки не зводяться винятково до економічних показників та дають можливість розглядати фактори конкурентних переваг підприємства, які забезпечують успіх у довгостроковій перспективі. Однак ці визначення дають змогу виділити перелік факторів і не можуть охарактеризувати ефективність діяльності підприємства в цілому єдиним інтегральним показником.

Деякі дослідники розглядають економічну стійкість із наявністю інноваційного потенціалу як один з інструментів нейтралізації зовнішнього впливу та фактор дестабілізації [33]. На нашу думку, необхідність інноваційного потенціалу є компонентом забезпечення стійкого розвитку, однак і традиційні

підходи до організації діяльності також можуть бути успішними для досягнення необхідних результатів. Складно погодитися і з тим, що економічна стійкість ідентифікується зі здатністю підприємства підтримувати рентабельність виробничої діяльності тривалий час. У цілому, схилившись до думки, що результат повинен перевищувати затрати, все ж упродовж життєвого циклу підприємство перебуває в різних ситуаціях, у т.ч. може бути збитковим, але при цьому зберігає свою стійкість. Невипадково методологія стратегічного менеджменту допускає не лише стратегію росту, але й стратегію оборони та стратегію відходу, які в деяких випадках є одним із способів зберегти підприємство та сформувати достатній потенціал для майбутнього прориву. На сьогодні жодне підприємство не має можливості постійно забезпечувати зростання, що може порушити стійкість його розвитку. Крім того, при реалізації інвестиційно-інноваційних проектів доцільно враховувати, що на початкових етапах вкладення коштів завжди перевищують віддачу від них.

Зазначені позиції науковців щодо стійкості підприємства можна умовно поділити на кілька груп: стратегічна стійкість – здатність підприємства додержувати стратегічних цілей, зберігаючи, створюючи та розвиваючи конкурентні переваги шляхом адаптації до змін, які відбуваються у середовищі; тактична стійкість – здатність підприємства функціонувати в умовах допустимого рівня ризику. Отже, тактична стійкість підприємства розглядає баланс між поточними ресурсними потребами та поточними ресурсними можливостями підприємства з урахуванням специфіки господарської діяльності й особливостей ринкового середовища. Стратегічна стійкість враховує особливості внутрішнього та зовнішнього середовища, орієнтується на створення конкурентних переваг і забезпечує можливість функціонування у перспективі. Процес розвитку, виходячи з своєї сутнісної характеристики, вимагає ресурсів для його реалізації, що є орієнтиром для зниження тактичної стійкості. При цьому даний процес передбачає вихід підприємства на якісно новий рівень, що повинно підвищувати стратегічну стійкість, однак стійкий його розвиток має поєднувати ці різновекторні поняття й

забезпечувати стратегічну стійкість за допустимого рівня тактичної стійкості.

Висновки. Узагальнюючи зазначені підходи до розуміння поняття «економічна стійкість», можна виділити найбільш характерні її особливості: стійкість ототожнюється з безпечним фінансовим станом підприємства або з перевищенням доходів над його витратами. Вважаємо, що це характеризує одну з сторін стійкості підприємства – фінансову – у певний момент часу; стійкість часто асоціюють з надійністю – наявністю у підприємства властивості до збереження здатності виконувати за визначених умов певні функції в необхідному обсязі. Надійність характеризує структурну міцність підприємства – зберігає свою побудову в умовах впливу факторів; стійкість розглядається як стабільність, основна ідея такого бачення пов'язана з забезпеченням можливості реалізації задуму в перспективі. Збереження існуючого стану є основною умовою досягнення необхідного результату, а це вимагає від менеджменту підприємства передбачення факторів, з тим, щоби своєчасно вплинути на їх деструктивний вплив. Стабільність розглядається як можливість підприємства зберігати свою ідентичність у мінливих умовах

зовнішнього середовища. У такому розумінні стійкість є важливою характеристикою підприємства; стійкість часто представлена як рівновага, спроможність підприємства підтримувати баланс між різнонаправленими силами, наприклад, між ринком і державою, між статикою і динамікою і т.д. Зазначимо, що в умовах нестабільного середовища підприємство змушене балансувати, вибираючи оптимальну для себе позицію в кожний момент часу. Саме тому раціональні управлінські рішення, прийняті у минулому, не можна використати в поточному і майбутньому часі; стійкість розглядається як деяка соціальна або суспільна функція, у вигляді статусу, репутації, комунікації, корпоративних цінностей тощо, які мають бути притаманні підприємницькій структурі. У цьому розумінні стійкість підприємства визначається особливостями суспільства, тими мотивами, цінностями й аспектами культури, що прийняті як стандарти. Стійкий розвиток для підприємства великою мірою забезпечується вмінням його керівництва будувати відносини із споживачами продукції, постачальниками, конкурентами, посередниками, органами влади, інвесторами, засобами масової інформації та ін.

Список літератури:

1. Моисеев Н. Н. Судьба цивилизации. Путь разума. Москва : Языки русской культуры, 2000. С. 69.
2. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Кн. 1. Процесс производства капитала. Москва : Политиздат, 1984. 605 с.
3. Маршалл А. Принципы экономической науки : в 3 т. Т. 1 / пер. с англ. Москва : Изд-во «Прогресс», 1993. 432 с.
4. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции : реорганизация теории стоимости / пер. с англ. Москва, 1996. 351 с.
5. Веблен Т. Теория делового предприятия. Москва : Дело, 2007. 288 с.
6. Уильямсон О. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, отношенческая контрактация. Лениздат, 1996. 702 с.
7. Нельсон Р., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений. / пер. с англ. Академия народного хозяйства при Правительстве РФ. Москва : Дело, 2002. 535 с.
8. Портер Е. Майкл. Конкурентная стратегия : Методика анализа отраслей и конкурентов / пер. с англ. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2005. 454 с.
9. Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс, Д., Вонг В. Основы маркетинга / пер. с англ. 2-е европ. изд. Москва; СПб. : Издательский дом «Вильямс», 2000. 944 с.
10. Надтока Т. Б. Соціальний розвиток промислового підприємства та механізми його управління. *Управлінські технології у рішенні сучасних проблем розвитку соціально-економічних систем* : монографія / за заг. ред. О. В. Мартякової. Донецьк : Вид-во ДонНТУ, 2011. 744 с.
11. Плуґіна Ю. А. Інтелектуальний розвиток : сутність поняття. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 36. С. 193–196.
12. Дунда С. П. Теоретичні підходи до визначення поняття «розвиток підприємства». *Проблеми підвищення інфраструктури* : зб. наук. пр. 2011. Вип. 32. С. 70–75.
13. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства : методологія, механізми, моделі : монографія. Харків, 2006. 496 с.
14. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства : методологія, механізми, моделі : монографія. Харків, 2006. 496 с.
15. Погорелов Ю. С. Категорія розвитку та її експлейнарний базис. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. Київ, 2012.

Вип. 27. Т. 1. С. 30–34.

16. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. Москва : Изд-во «Дело», 1994. 680 с.
17. Кифяк В. Теоретичні основи визначення категорії «розвиток підприємства». *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 8. Ч. 2. С. 190–194.
18. Анохин С. Н. Методика моделирования экономической устойчивости промышленных предприятий в современных условиях. Саратов : Сарат. гос. техн. ун-т, 2000. 40 с.
19. Колодізов О. М., Нужний К. М. Дослідження сутності та змісту економічної стійкості підприємства. *Коммунальное хозяйство городов*. Науч.-техн. сб. 2007. № 78. С. 238–243.
20. Сімех Ю. А. Визначення поняття конкурентостійкості підприємства. *Вісник Міжнародного Слов'янського університету*. Серія «Економічні науки». Т. X. 2007. № 1. С. 12–16.
21. Фещур Р. В., Баранівська Х. С. Економічна стійкість підприємства – становлення понятійного базису. URL : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18804/1/59-284-290.pdf>.
22. Масленніков Є. І. Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства : монографія. Одеса : Прес-кур'єр, 2015. 316 с.
23. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 412 с.
24. Старостенко Г. Г., Мірко Н. В. Фінансовий аналіз : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 224 с.
25. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия. *Экономика Украины*. 1998. № 5. с. 48–52.
26. Алексеенко Н. В. Устойчивое развитие предприятия как фактор экономического роста. *Економіка і організація управління* : зб. наук. пр. Вип. № 3 / під. заг. ред. П. В. Єгорова. Донецьк : ДонНУ, Каштан, 2008. С. 59–65.
27. Фещур Р. В., Баранівська Х. С. Економічна стійкість підприємства – становлення понятійного базису. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18804/1/59-284-290.pdf>.
28. Цямрюк Ю. С. Зміст економічної стійкості підприємства та методи її аналізу. URL : http://suiai.edu.ua/projects/icmiu-ier/download/conference-2009-section-2-1-tsyamryuk_yusreport.doc.
29. Василенко А. В. Менеджмент устойчивого развития предприятий : монография. Киев : Центр учебной литературы, 2005. 648 с.
30. Бурда А. І. Методичні підходи до оцінювання впливу складників тріади потенціалу на сталий розвиток підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України* : зб. наук.-техн. пр. Львів : РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19.12. 336 с.
31. Фризевицель Х. Управление инновациями : 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации» // пер. В. Н. Гунина и др. Модуль 7. Москва : ИНФРА-М. 1999. С. 74.
32. Уайт П. Управление исследованиями и разработками / сокр. пер. с англ.; под ред. Д. Н. Бобрышева. Москва : Экономика, 1982. 160 с.
33. Єфремов О. С. Економічна стійкість підприємства як основа стратегії його інноваційного розвитку. URL : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Prom/2011_2/Efremov.pdf.

References:

1. Moiseev, N. N. (2000) Sudba tsyvylyzatsyy. Put razuma. *Moskva : Yazyky russkoi kultury*, p. 69 [in Russian]
2. Marks, K. (1984) Kapital. Krytyka polytycheskoi ekonomyy. T. 1. Kn. 1. Protsess proyzvodstva kapytala. *Moskva : Polytyzdat*. 605 p. [in Russian]
3. Marshall, A. (1993) Prynysy ekonomycheskoi nauky : v 3 t. T. 1 [per. s anhl.] *Moskva : Yzd-vo «Prohress»*, 432 p. [in Russian]
4. Chamberlyn, E. (1996) Teoryia monopolystycheskoi konkurentsyy : reorhanyzatsiya teoryy stoyimosti / per. s anhl. *Moskva*, 1996. 351 p. [in Russian]
5. Veblen, T. (2007) Teoryia delovoho predpriyatiya. *Moskva : Delo*, 2007. 288 p. [in Russian]
6. Ulyiamson, O. (1996) Ekonomycheskiye ynstituty kapytalyzma. Fyrmы, rynky, otnoshencheskaia kontraktatsiya. *Lenyzdat*, 702 p. [in Russian]
7. Nelson R., Uynter S. (2002) Evoliutsyonnaia teoryia ekonomycheskykh yzmenenyi. / per. s anhl. Akademyia narodnoho khoziaistva pry Pravytelstve RF. *Moskva : Delo*, 535 p. [in Russian]
8. Porter, E. Maikl. (2005) Konkurentnaia stratehiya : Metodyka analiza otraslei y konkurentov / per. s anhl. *Moskva : Alpyna Byznes Buks*, 454 p. [in Russian]
9. Kotler F. , Armstronh H., Sonders, D., Vonh V. (2000) Osnovy marketynha / per. s anhl. 2-e evrop. yzd. *Moskva; SPb. : Yzda-telskyi dom «Vyliams»*, 944 p. [in Russian]
10. Nadtoka, T. B. (2011) Sotsialnyi rozvytok promyslovoho pidpriemstva ta mekhanizmy yoho upravlinnia. Upravlinski tekhnologii u rishenni suchasnykh problem rozvytku sotsialno-ekonomichnykh system : monohrafiia / za zah. red. O. V. Martiakovoi. *Donetsk : Vyd-vo DonNTU*, 744 p. [in Ukrainian]
11. Pluhina, Yu. A. (2011) Intelktualnyi rozvytok : sutnist poniattia. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*. № 36, p. 193–196. [in Ukrainian]
12. Dunda, S. P. (2011) Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia «rozvytok pidpriemstva». *Problemy pidvyshchennia infrastruktury* : zб. nauk. pr. 2011. Vyp. 32, p. 70–75 [in Ukrainian]
13. Raievnieva, O. V. (2006) Upravlinnia rozvytkom pidpriemstva : metodolohiia, mekhanizmy, modeli : monohrafiia. *Kharkiv*, 496 p. [in Ukrainian]
14. Raievnieva, O. V. (2006) Upravlinnia rozvytkom pidpriemstva : metodolohiia, mekhanizmy, modeli : monohrafiia. *Kharkiv*, 496 p. [in Ukrainian]
15. Pohorielov, Yu. S. (2012) Katehoriia rozvytku ta yii ekspleinarnyi bazys. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*. Kyiv,

2012. Vyp. 27. T. 1, p. 30–34 [in Ukrainian]

16. Meskon M., Albert M., Khedoury F. (1994) *Osnovy menedzhmenta. Moskva : Yzd-vo «Delo», 680 p. [in Russian]*
17. Kyfiak, V. (2011) *Teoretychni osnovy vyznachennia katehorii «rozvytok pidpriemstva». Ekonomichnyi analiz. Vyp. 8. Ch. 2, p. 190–194 [in Ukrainian]*
18. Anokhyn, S. N. (2000) *Metodyka modelyrovanyia ekonomycheskoi ustoichyvosti promyshlennykh predpriiaty v sovremennykh uslovyiakh. Saratov : Sarat. hos. tekhn. un-t, 40 p. [in Russian]*
19. Kolodziev O. M., Nuzhnyi K. M. (2007) *Doslidzhennia sutnosti ta zmistu ekonomichnoi stiikosti pidpriemstva. Kommunalnoe khoziai-stvo horodov. Nauch.-tekhn. sb. 2007. № 78, p. 238–243 [in Ukrainian]*
20. Simekh, Yu. A. (2007) *Vyznachennia poniattia konkurentostiikist pidpriemstva. Visnyk Mizhnarodnoho Slovianskoho universyte-tu. Seria «Ekonomichni nauky». T. X. 2007. № 1, p. 12–16. [in Ukrainian]*
21. Feshchur, R. V., Baranivska Kh. S. *Ekonomichna stiikist pidpriemstva – stanovlennia poniatiinoho bazysu. URL : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18804/1/59-284-290.pdf>. [in Ukrainian]*
22. Maslennikov Ye. I. (2015) *Metodolohichni ta praktychni zasady doslidzhennia systemy upravlinnia finansovoiu stiikistiu promyslo-voho pidpriemstva : monohrafiia. Odesa : Pres-kurier, 316 p. [in Ukrainian]*
23. Mnykh, Ye. V. (2003) *Ekonomichnyi analiz : pidruchnyk. Kyiv : Tsentri navchalnoi literatury, 412 p. [in Ukrainian]*
24. Starostenko H. H., Mirko N. V. (2006) *Finansovyi analiz : navch. posibnyk. Kyiv : Tsentri navchalnoi literatury, 224 p. [in Ukrainian]*
25. Kovalev D., Sukhorukova T. (2008) *Ekonomycheskaia bezopasnost predpriiatyia. Ekonomika Ukrainy. 1998. № 5, p. 48–52 [in Russian]*
26. Alekseenko, N. V. (2008) *Ustoichyvoe razvytye predpriiatyia kak faktor ekonomycheskoho rosta. Ekonomika i orhanizatsiia uprav-linnia : zb. nauk. pr. Vyp. № 3 / pid. zah. red. P. V. Yehorova. Donetsk : DonNU, Kashtan, p. 59–65 [in Russian]*
27. Feshchur R. V., Baranivska Kh. S. *Ekonomichna stiikist pidpriemstva – stanovlennia poniatiinoho bazysu. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18804/1/59-284-290.pdf> [in Ukrainian]*
28. Tsiamriuk, Yu. S. *Zmist ekonomichnoi stiikosti pidpriemstva ta metody yii analizu. URL : http://suiui.edu.ua/projects/icmiu-iev/download/confe-rence-2009-section-2-1-tsyamryuk_yusreport.doc [in Ukrainian]*
29. Vasilenko, A. V. (2005) *Menedzhment ustoichyvoho rozvytyia predpriiaty : monohrafiia. Kyev : Tsentri uchebnoi lyteratury, 648 p. [in Russian]*
30. Burda, A. I. (2009) *Metodychni pidkhody do otsiniuvannia vplyvu skladnykiv triady potentsialu na stalyy rozvytok pidpriemstva. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy : zb. nauk.-tekhn. pr. Lviv : RVV NLTU Ukrainy. 2009.Vyp. 19.12. 336 p. [in Ukrainian]*
31. Fryzevynkel, Kh. (1999) *Upravlenye ynnovatsyiamy : 17-modulnaia prohramma dlia menedzherov «Upravlenye rozvytyem or-hanyzatsyy» // per.V. N. Hunyn y dr. Modul 7. Moskva : YNFRA-M, p. 74. [in Russian]*
32. Uait, P. (1982) *Upravlenye yssledovanyiamy y razrobotkamy / sokr. per. s anhl.; pod red. D. N. Bobrysheva. Moskva : Ekonomika, 160 p. [in Russian]*
33. Iefremov, O. S. *Ekonomichna stiikist pidpriemstva yak osnova stratehii yoho innovatsiinoho rozvytku. URL : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Prom/2011_2/Efremov.pdf [in Ukrainian]*